

Ako neka zmija proguta samu sebe (što je retkost), ostaje li iza nje zmijolika praznina?
A postoji li takva sila koja bi nekog čoveka do poslednje mrve mogla naključiti njegovom suštinom? Postoji? Ne postoji? Postoji?
Čupavo pitanje!

vatrogasac tot (V)

Istvan Erkenj

– Ne dozvoljavam! Znete li vi da je moja baka bila iz čuvene porodice Škulteti, peto dete jednog seoskog ćurčije, ali direktor škole iz Boršodivanke smatrao za čast ako bi na njen pedeseti rodendan, klanjajući se do zemlje, mogao da joj poljubi ruku!

Okrenuo se nalevo krug. Jurnuo je u sobu. Tresnuo vratima. Porodica je sedela zaprepašćena, jer su šumovi iz sobe odavali da njihov gost skida kofer s ormara, otvara fijoke i počinje da se pakuje.

– Otputovaće! – jauknu Mariška. – Šta si opet učinio, mili moj Lajoše?

Obe su gledale s užasom Tota koji je samo zurio preda se.

Neko drugi, podstaknut ovakvim optužujućim pogledima, i sam bi znao svoju dužnost. Ako neko nekoga uvredi bez razloga, mora tražiti izvinjenje.

Medutim, Tot je i dalje sedeo, tvrdoglav, bez izraza na licu, po kojem se nadaleko videlo da mu ni ne pada na um da traži izvinjenje. Za sve što se zbililo okrivljavao je majora, čak se i čudio da ga žena i kćer gledaju s iščekivanjem.

– Šta zurite u mene? – pitao je u nedoumici.

Agika ostade dužna razjašnjenje. Mariška samo uzdahnu.

– Joj, Lajoše moj, mili moj Lajoše...

– Ne kukaj! – obrecnu se Tot. – Ja sam rekao: petnaest do jedan. Da li sam to rekao ili nisam?

Pogleda oko sebe. Očito je čekao da mu žena i kćer daju za pravo, jer i ranije se uvek tako dogadalo, čak i onda ako (izuzetno) nije bio u pravu. Sada, međutim, (kada je bio u pravu) nije se tako zbililo.

Najpre se nije dogodilo ništa.

I Agika je ćutala. Docnije je tužno zavrtela glavom.

Na to je Mariška uzdahnula pa je i ona zavrtela glavom.

Tot se rasrdi.

– Zar ne umete da govorite? – upita. – Zašto vrtite glavama?

Agika okrete leđa kao neko ko nema odvažnosti da progovori.

Pošto obrisa na krajičkom kecelje, Mariška samo reče:

– Jedino te molimo, mili moj Lajoše, da drugi put budeš malo predostrožniji.

– Zaista – ohrabri se Agika. – Ne valja ako se govori samo tako u vazduh.

– Ja nisam govorio u vazduh – Tot tresnu srdito po stolu – nego sam saopštio tačno vreme.

Mariška je morala to da prizna.

Ni Agika to nije dovela u sumnju. Samo je dodala da se ljudi obično ne vredaju bez razloga. Nije nemoguće da je tata eventualno tako saopštio tačno vreme da se to moglo i na nešto drugo odnositi.

Zaista, rekla je Mariška. Ako se gospodin major uvredio, onda je zaista imao za to razlog.

Istina, Tot nije verovao da su se njegove reči mogle i drukčije shvatiti, ali ako jesu, ni to nije moglo biti za gosta uvredljivo.

Mariška mu je dala za pravo; njen muž još nikada nikoga nije uvredio.

To je uvidela i Agika. A opet, iako se nije tačno od reči do reči sećala problematične rečenice, ipak joj se činilo kao da je tata pomenuo i nečije uši.

Mariška se nije sećala reći «uši», ali ne bi se smela ni zakleti da ova reč nije izrečena.

Tot je tvrdio da je sve to puka fantazija. Čije bi to uši on pominjao, ako je upitan za tačno vreme?

Mariška se složila s njim.

Agika je razmišljala. Najpre se i ona složila, a zatim joj se sve više činilo kao da je reč «uši» pomenuta u vezi s babom gospodina majora.

I Mariška je razmišljala. Izjavila je da ona, istina, potpuno veruje mužu, ali ipak ne bi smela reći ni da ni ne.

Sada više ni Tot nije bio sasvim siguran. Još je zamislio da je, eventualno, reč «uši» prevalio preko usta, međutim, nije bilo nikakvog razloga da pomena majorovu babu.

Agika se izvinjavala što pominje stare stvari, ali već se drugi put događa da je tata, bez bilo kakvog razloga, govorio čudno.

Mariška je počela mrdati glavom na takav način da je to moglo biti i kao klimanje i kao odmahivanje.

Tot je želeo da čuje na što to cilja njegova kćer.

Agika nije baš htela o tome da govori, ali je posle dugog nagovaranja ispričala da je, na primer, prošle srede, pred bivšom Klajnovom gostionicom, otac umesto pozdrava nazvao gospodina župnika Tomajija «ti crna rotkvo».

Mariška je rekla da ona nije bila prisutna i da tako nešto ne može ni da poveruje za svoga muža, ali je sigurno da župnik već nekoliko dana veoma hladno odgovara na njene pozdrave.

Tot se zaprepasti. Istina, on se ne seća nikakve rotkve, čak zna da je on pristojno pozdravio popa, ali mu se ipak tlo počelo izmicati ispod nogu.

Na kraju je onda progovorila i Mariška. Bilo je vidljivo kako joj teško pada, ali ipak, kao što je rekla, ni ona ne može da oćuti istinu u jednom ovako ozbiljnom trenutku, ta reč je o Čulinom životu. Upravo zbog toga smatra svojom dužnošću da ih podseti na zbivanja koja su prethodila njegovom penzionisanju na železnici.

Čuvši reč penzija Tot se zacrveneo kao paprika.

Razumljivo. Kad čoveka, koji je devet godina službovao kao besprekoran manevrista na železničkoj stanici Felšepiškolc, pošalju u penziju od danas do sutra, ni pet ni šest, onda se on trudi da zaboravi ovakvu ponižavajuću uspomenu. Medutim, Mariška je bila mišljenja da bi se, upravo u Totovom interesu, trebalo konačno suočiti s istinom.

Tot je izjavio da bi na to i on bio ljubopitljiv.

Mariška je rekla da ona može da zadovolji radoznalost svoga muža, samo traži da Agika zatvori uši.

Agika je ztvorila uši, a Mariška je ispričala da kada je talijanski kralj Viktor Emanuel kao gost namesnika Madarske putovao na jesenji lov u šume severne Madarske, onda je na zastavama i čvčcem ukrašenoj stanici Felšepiškolca, gde je sve osoblje stajalo u stavu mirno, upravo u onom trenutku kada je specijalni voz protutnjao kroz stanicu, jedan je manevrista, na čiji rad do tada nije bilo nikada primedbi, iznenada okrenuo vozu leđa, spustio pantalone, i svoju lepu polovinu pokazao otmenim gostima koji su prominuli... To se zbililo, rekla je Mariška, i briznula u plač.

Lajoš Tot riknu.

– Ni reč nije istina! – viknu. – Ko ti je napričao sve te gluposti?

I ona je sumnjala, šmarcala je Mariška, sve dok joj se gospoda Singer, koja je cepala ulaznice još u bioskopu gospodina Bergera, nije zaklela da je čula za događaj sopstvenim ušima od svedoka kojima se može verovati.

Tot se sručio u sebi. To je bilo više nego što je mogao da podnese njegov ponos; dugo je potrajalo dok Mariška i Agika nisu uspele da mu povrate dušu. Zatim su ga počele moliti da pođe i da traži izvinjenje od majora. Uхватile su ga podruku. Nežno ga otpratilo do vrata, čak mu pomogle da prekorači prag...

Posle nekoliko sati, u zoru u tri sata i šest minuta, Tot je pobegao od kuće. Očito da između bekstva i gornje epizode nema niti može biti posledične uzajamne veze. Odrastao čovek ne napušta svoj dom i svoju porodicu, jer neko nije dobro razumeo njegove reči. To nije verovatno ni zato, jer mu je major odmah sve oprostito s uobičajenom velikodušnošću. Šta više, kada su izašli iz sobe, major je još naglašeno izjavio:

– Molim vas, nemojte ga prekoračivati. Svi smo mi ljudi... Zar ne, dragi Tot?

Tot je nešto mrljao. Nije bio nešto naročito raspoložen, ali pošto je zauzeo svoje mesto za stolom, uskoro se sabrao. U radu čak ako je i iscrpljujući, uvek ima nešto utešno. A uz to, major ne samo da nije bio kivan, nego je vidljivo bio u najboljem raspoloženju. Uživao je u svežem vazduhu, u prohladnim strujama noći, i tako ih je razgovarao da nisu ni primećivali proticanje vremena. Sa zadovoljstvom su čuli da se gostu popravilo ne samo raspoloženje i apetit, nego mu ni snovi nisu više onako mučni kao kada je ovamo stigao. Poslednji put je, na primer, sanjao da je kesica svrabežnog praška koja je prusuta lepoj devojki pod grlo; posebno je pričao kako se spuštao sve niže u devojčine haljine i kako se smejala na njegova golicanja devojka iz sna. Svi su se dobro zabavljali, čak se i Tot široko smešio. Niko nije mislio kakve planove kuva, kao što niko nije računao da posle uklanjanja prvog mučnog nesporazuma drugo, još mučnije iznenađenje tek sledi.

Zbililo se da je u ovoj uzvišenoj atmosferi, usred opšteg raspoloženja, mnogo pre zore, dakle i ne tako kasno, Lajoš Tot zevnuo, i to na najizazovniji način, direktno u majorovo lice, tako neobuzdano kao da je major lekar pa želi da mu pregleda krajnike.

Što je zevnuo, pa hajde de, iako su se svi za stolom jasno sećali kako je gosta dirnulo prvo Totovo zevanje. Čak su se ukoćili od užasa, na usnama su im zamrle reči, ruke zastale u pokretu, kao što zastane ptica u letu koju je lovac prostrelio kroz srce.

Ova omaška, međutim – koja se još mogla ispraviti s nekoliko izvinjavajućih reči –, dobila je i krunu, jer je Tot ljutito graknuo na ženu:

– Šta zijate? Da mi nije rog izrastao na čelu?

Kada mu je prigovoreno šta je učinio, najpre je pokušao tvrdoglav, upornošću zločinca koji ponavlja nedelo, da porekne svoj čin.

Uz to, Vladimir Kopicl metajezičkim zahvatima u tkivu svojih pesama (ostvarenih najčešće u vidu naziva deskripcija, pitanja, (pseudo) definicija ili autopoezičkih zapovesti, kao da numerično otkriva karte) svoje igre. Ovome se, međutim, zbog prirode tvrdnji, pitanja ili zapovesti i onoga što se tekstom neposredno realizuje mora pristupiti, oprezno, od slučaja do slučaja. Recimo u uvodnoj pesmi u knjizi nazvanoj *Sex Angels* pesnik poetira:

Izreci bezdan i sunovrat, ne upotrebljavaj poznato: deca strasti svršavaju preko božanskih reči. Sve je lako i beskrajno, čisti ritam i trajanje, vrela eros, opijanje anđeli gipki i lepi.

Kroz sve pesme u knjizi »Vapaji & konstrukcije« provlači se takva »rasuta referencijalnost«, kako to u jednoj od pesama formulise i sam pesnik. U gornjim stihovima čitamo poetički zahtev »izreci bezdan i sunovrat«, spojen sa zahtevom koji se odnosi na jezik i metaforiku »ne upotrebljavaj poznato« da bi se preko polisemantičkog stiha »deca strasti svršavaju preko božanskih reči«, stiglo do svetlih, optimizmom obojenih reči sasvim suprotnog značenja u odnosu na početak katreina.

Kombinacijom različitih govora (poetskog-metaforičkog, svakodnevnog-prozirnog, komentatorskog-metafizičkog, neznatno deformisanih idioma običnog govora itd.) Kopicl često ukazuje na opštu relativizaciju smisla (ono što, recimo, Ivan Negrišerac, čini destruisajući reč grafičkim zahvatima. (»zemljopis«) Milovan Marčetić varijantnim ispisivanjem različitih sadržaja pod istim naslovom (»Način iščezavanja«), a Vojislav Despotov duhovitim »katalogiziranjem« jezičkog materijala (»Pada dubok sneg«). Zato u pesmi *Oda* postoje i sledeći autoironični stihovi:

bisera alikadić: »raspeće«, veselin masleša, sarajevo 1986. zilhad ključanin

Nešto se »čudno« dešava u najnovijoj bh pjesničkoj produkciji – »čudno« u najboljem smislu. Naime, očito je povećana razina uspelosti mnogih pjesničkih knjiga, pogotovo jednog, karakterističnog, dijela autora. To su oni autori čija su djela imala stanovitu razinu uspelosti, bila su nekakva činjenica u bh književnom životu, ali nisu još bila dobila u svom opusu djelo koje će imati do kraja iznajsiran individualni pečat: pečat koji će markirati jedno poetsko iskustvo, donijeti ličnost jednog zrelog autora, a time i baciti svjetlo na prethodno u njegovoj produkciji. Zadnjih godina, kažem, dešava se nešto što se »gotovo nije moglo očekivati« od nekih autora, pogotovo što su ti autori, mahom, poodmakle dobi. Princip sporog zrenja, za kojeg naša književnost nikada nije imala sluha niti strpljenja, sada se pokazao kao vrlo uspješan. Kod jednih u domenu opusa autora, kod drugih i u domenu bh književnosti i šire, javile su se, na primjer, ove uspjele zbirke poezije: *Psihički izgled B. Čučka*, *Morska pjesmarica Lj. Ostojić*, *Atlasna imperija A. Mahića*, *Anabasa H. Tahmišića*, *Vrijeme bez glagola Ž. Ivankovića*, *Raspeće B. Alikadić*, i dr.

Peta knjiga poezije Bisere Alikadić, *Raspeće*, zasigurno je najuspjelije njeno pjesničko djelo. Zrelost je glavna odredba *Raspeća*. A ona (zrelost) literarne je prirode, one vrste kada se subjektivitet poetskog ishodišta u djelu iskazuje u najsuštastvenijem vidu, ponirući duboko u svoj temelj, preispitujući se u svojoj vokaciji, skupljajući možda zatomljeno iskustvo, bivajući svjestan svoje neiskazanosti i »vrđanja« u ranijim svojim objektivacijama. Kod B. Alikadić sve je to potkrepiljeno ličnom notom; ali, opet naglašavam, ne naprosto ličnim koje bi proizišlo iz životnih fakata. Estetski doživljaj koji izlazi iz ove knjige neodvojiv je od bilo kojeg doživljaja koji je u nju inkorporiran, pa makar on bio sasvim ličan. Fascinira koliko je Alikadićeva uspjela unijeti *sopstva* u svaku pjesmu ponaosob, a da tekst ne poprimi bilo kakvu vrst balasta. *Raspeće* je knjiga dubinske hermeneutike u čijem postupku otkrivanja najsuštastveniji elementi jednog bića postaju poetski čimbenici. Tako je moguće da okvirnica knjige bude iskrenost, koju više ne tražimo samo u poetičkoj istini da je svaka uspjelost umjetničkog iskrenost, nego *dublje*, u smislu razračunavanja, analize subjekta u samome sebi i odnosu prema svijetu.

Ništa me ne iznenaduje, kao što ništa / ne može: preciznije – što »ne sme« / u duhu recentnih stavova. Ako se izlaz zatvori, / Ulaz će se otvoriti, a i da bude obratno / Ko zna da li je šteta.

U takvoj opštoj relativizaciji i neoaktivizaciji smisla na osnovu njegovog poništavanja (lavirajući od beznađa do hedonizma), Vladimir Kopicl spretno nivelise razlike između *istine* i *ideologije*, *tehnike* i *fiziologije*, *pisanja* i *poezije*. Mnogstvo tautologija kao da mimetički označava svet opšte zasićenosti »ali vreme se ponavlja« u vremenu ponavljanja«, kaže Kopicl ne bez dosluha sa poznatim Eliotovim stihovima iz »četiri kvarteta« (na čije se neke od ideja nadostavljaao i u »Parafrazama puta«).

Po mom uverenju, u dilemi, pesama ili poema, najbolje stranice »Vapaji & konstrukcije« Kopicl ispisuje u uvodnom ciklusu »Sex Angels«, gde se pored istoimene pesme ističu *After Midnight* (pomalo »tadićevski« zasniavana apokaliptična vizija savremenosti), *Drvo pod mojim prozorom* (kao dobar prilog pesništvu postvarenja), pomenuta očajnički ironična *Oda* i efektna pesma *Zvezde*, pesnik spretno koristi sinonimičnost reči iz naslova, gradeći tekst u kome je uspješno, u okvirima kratke forme, povezao svoje opesije erotskim i filozofskim, krećući se granicom što ironiju deli od serioznosti. Poema »Poduprte pesme«, načinjena od 22 pesme/fragmenta, heterogena je kako po vrednosti segmenata, tako i po sadržini. Dometi pojedinih »članaka« poeme, čine nam se znatno važnijim od njenog ukupnog značenja.

U ciklusu »Završni račun: redosled« ponovo smo suočeni sa 6 pesama/fragmenta nejednake vrednosti. Dok se drugi fragment iscrpljuje u običnoj dosetki, čije značenje dovoljno repre-

Poeziju B. Alikadić su često karakterisali *poezijom tijela*. *Raspeće* ne da podliježe toj odrednici, nego je najisrpnije ispisuje. Pomenuta iskrenost, međutim, ovdje je iznijela neuporedivo vrednije rezultate od onih u ranijim zbirkama. Nema tu više fektu koji hoće da začudi, sablazni, da, ustvari, bude transparent neodlučnosti i »nebuloznosti« ženskog senzusa čija je glavna značajka kapricioznost. Jednostavno kazano: ranije je pjesnikinja htjela da bude žena pa biće, sada hoće da bude biće pa žena. Sada se kani orediti stanovito stanje, sumirati iskustvo, označiti uslovljenost od prošlog, a sve u službi da se ustanovi, da se zna i sazna.

Prva otkrivena osobnost pjesnikinje je samoća. Dvadesetak pjesama početnog ciklusa *samoće* pjevaju o toj »crnoj dami«, kaneći joj prodirjeti »iza odore«, razgoliti je do srži, *do sebe*. Katkad »samoće su vrtovi, drvoredi neobranjenih krušaka, prsti u vlastitom među«; a »samoćnik je nedonošče koje ćete naslutiti iza blago uvijene zavjese«. U tome vidu samoća se pokazuje kao neostvarenost prošloga, htijenje usmjereno ka drugom, koje se, ne nalazeći u njem sebe, vraća samome sebi. Između svijeta i samotnika uvijek je zavjesa, dođuše »blago uvijena«, ali time još jača jer nudi prividnu mogućnost uklaapanja. Biće u pjesmama B. Alikadić – i pored svijesti o nemogućnosti stapanja sa svijetom – u svim svojim činovima koji govore o opravdavanju nemogućnosti ima temeljno htijenje da se sa svijetom nađe u skladu. Privid da se je nekad bilo u skladu izaziva mnoštvo asocijacija o minulom, o dobu moći, snage i volje. S druge strane, osjećanje i znanje da se je sam, duboko sam, temelje sadašnjosti i budućnosti, sa modusima egzistencijalnog stanja kao što su: tuga, sjeta, ogorčenje, očajanje. Starost je najaktivnija imenica *Raspeća*. No, ona se više sluti, primjećuje se u svom djelanju prema tijelu – tijelu koje je *na prelazu*, ne staro. To tijelo koje »sve smešnije biva« još može da »preko trokuta još uvijek skladno krojenog pusti crni veo« i želi »još uvijek da gori, / još uvijek bi obnažila grudi/da mi ih taknu vukovi i ljudi«. *Još uvijek* je prelaz između mogućnosti i nemogućnosti. A na prelazu caruju: tuga, sjeta, ogorčenje i očajanje. Tuga je stanje samotnog bića prepuštenog predmetima koji dobijaju hillozozirano narav (naočari, stol, papiri) i kao takvi, živi, čine privid učestvovanja u nečem bitnijem nego što jest: ali, istinskije, uvećavaju stupanj stanja koje ih je učinilo takvim. Sjeta je također povezana sa predmetnošću ali u drukčijem smislu. Tu su odabrani predmeti – mediji preko kojih se može (ali samo u želji, čežnji) doći u »prisniji predjel«. Na kraju pjesme *Neke godine*

zentuju dva sledeća stiha: »Budući da je slovo jat nestalo iz tog jezika... / J oseća nostalgiju prema aero-transportu« gde bizarna analogija predstavlja razlog postojanja stihova (slično je i s trećim fragmentom/pesmom), dugi stih šestog fragmenta, i za Kopicla karakteristična sposobnost mozaičkog strukturiranja, predstavljaju još jedan značajan segment zbirke.

Zaključnim ciklusom pesnik na neki način miri svoja interesovanja za pesmu i poemi. Pesme *TV etida: rasutos* i *Žalifin dom* su napisane manirov karakterističnim za »Gladne lavove«. U oba slučaja reč je o vrlo zrelih ostvarenjima nastalim na fonu interesovanja pesnika o kojima smo govorili u prvom delu ovog teksta. *Pismo Horizontu* rekapitulira u 8 fragmenata vrline i slabosti »Poduprtih pesama (spajajući pevanje o krucijalnom i marginalnom, o bitnom i efemernom, pevanje koje je čas ozbiljna spekulacija, čas malo duhovita opservacija).

Pod znakom paradoksa koje živimo, nova pesnička knjiga Vladimira Kopicla kao ravnopravne i paralelne u strukturiranja smisla ovog projekta koristi misli »najviši dar je jasnost« (str. 34) i »Sve svedoči o svemu (Stvar pokazuje stvari...) Reč nema smeru među predmetima« (str. 33) I zbog te ambivalencije čini mi se da, iako obeležena stvarnošću i neposrednom pojavnošću, poezija V. Kopicla pre svega predstavlja jedan eskapistički poduhvat bega od njih u kome, vaspostavljujući ritam pesme i prepuštajući mu se, pesnik uspešno stvara znakovni svet izrazite posmodernosti i visoke relevancije u okviru naše savremene poezije.

zlatko prica: bez naslova

stoje stihovi: »Jastučje, noćni družje, hadski splavu, / kuda to vučeš moju glavu?«; u pjesmi *Semiramida, opet* »Semiramida/ Nabuka nema, / ali ima prozor, / pogled na ptice/ i uskovitlanu jesen«; a u pjesmi *Spretni monstrum* oko samotnika »uhvatite u procjepu vrata«. Ogorčenje biva u otporu, prkosu prema uočenom i saznanom stanju. Ono je krik usmjeren nedostignutom, potom prstu kobi koji crta svoje nemilosrdne šare. U najvišoj potenciji ogorčenje je krik upućen u obliku psovke ka Svemu koje je Ništa. Praznina, Ništavilo.

Zar psovke kao bulke ne cvjetaju u vasioni? Psujem, pršte zvona. Psovke su između živih i mrtvih jedina prava spona. Ja psujem i hulim, Kao staru jabuku, Kao oronuo gomolj Suštinu gulim. – kaže B. Alikadić u pjesmi *Čovjek – psovač*.

Očajanje je (da se poslužimo Kjerkegorom) bolest na smrt. B. Alikadić u najistinskijem smislu »bolna je tom bolom«. Očajanje kod nje nije zbog ovog ili onog, ove ili one stvari, već zbog Svega i Ništa, Bića i Ne-bića, tih spojeva, ustvari, koji kod nje imaju izraženiji onaj »minusni« pol. A »plus« je u tome što je očajanje u suštini stvaralačko, u onom smislu da se jedno biće iskaže i oblikuje u najpunijem integritetu. Uspjelo umjetničko djelo *Raspeće Bisere Alikadić*, zalag je toga integriteta.